

KLİNİK ARAŞTIRMA

ERGENLERDE GÖZLÜK KULLANIMI İLE ÖZGÜVEN ARASINDAKİ İLİŞKİ: BASİT KESİTSEL BİR ÇALIŞMA

RELATIONSHIP BETWEEN WEARING GLASSES AND SELF-CONFIDENCE OF ADOLESCENTS: SIMPLE CROSS-SECTIONAL STUDY

Özge TUNCER
İnci Meltem ATAY
Umut GÖK BALCI
Nurdan TEKGÜL
Kurtuluş ÖNGEL

ÖZET

Amaç: Bu çalışmanın amacı 7. sınıftaki ergenlerde gözlük takma ile öz-kavram arasındaki ilişkileri saptamaktır.

Gereç ve Yöntem: Çalışma, kesitsel tanımlayıcı anket çalışmasıdır. Araştırma, Isparta merkezinde bulunan 41 ilköğretim okulunda, 7. Sınıfta okuyan 2795 öğrenciden 2676'sının katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Veriler, sosyodemografik veri formu ve Pierss-Harris Öz-Kavram Ölçeği ile elde edildi. İstatistiksel değerlendirmeler; yüzde analiz, t-testi ve anova testi ile gerçekleştirildi.

Bulgular: Çalışmaya katılan 2676 öğrencinin; 1307'si kız, 1369'u erkektir. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 84,5'i gözlük kullanmamakta olup, % 15,5'i gözlük kullanmaktadır. Gözlük kullananlarda öz-kavram, kaygı, davranış ve rahatlık, zihinsel ve okul durumu puanı; gözlük kullanmayanlara göre daha yüksek tespit edilmiştir. Davranış ve rahatlık, zihinsel ve okul durumu puanları gözlük kullananlarda gözlük kullanmayanlara göre yüksek olup, istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ($p<0,05$). Fiziksel görünüm puanı ise gözlük kullanmayanlarda daha yüksek olup, istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$).

Sonuç: Gözlük takmanın sosyodemografik değişkenlerle, özgüven eksikliğiyle ilişkili olabileceği ve bu nedenle gözlük takan çocuk ve ergenlerin ruhsal açıdan daha iyi değerlendirilmeleri ve gereken desteğın verilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Gözlük takan ergenlerde öz-kavramın değerlendirilmesinde aile ve okul faktörlerinin de dikkate alınması gerekir.

Anahtar Sözcükler: Adolesan, Gözlük Takma, Özgüven, Özkavram.

Merkez Yaşam Aile Sağlığı Merkezi, TOKAT

(Uz. Dr. Ö.Tuncer)

Süleyman Demirel Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, ISPARTA

(Yrd. Doç. Dr. İ. M. Atay),

Tepecik Eğitim Araştırma Hastanesi, Aile Hekimliği Kliniği, İZMİR

(Uz. Dr. N. Tekgül, Uz. Dr. U. Gök Balcı)

Katip Çelebi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı, İZMİR

(Doç. Dr. K. Öngel)

Yazışma: Doç. Dr. Kurtuluş ÖNGEL

SUMMARY

Aim: The purpose of this study is to investigate the relation between the self-concept and wearing glasses in 7th class adolescents.

Materials and Methods: This is a cross-sectional descriptive questionnaire study. The population includes 2676 students out of a total of 2795 adolescents, 7th class students, in four different urban elementary schools in Isparta. Outcomes are obtained by socio-demographic result form and Pierss-Harris Self-Concept scale. Percentage analysis, t-test and anova test were used for the statistical evaluation.

Results: 1307 of 2676 students were girls and 1369 were boys. While 84.5% didn't use glasses, 15.5% did. Self-concept, anxiety, behavioral and conformity, cognitive and school performance scores were found to be higher in the ones using glasses. Behavioral and conformity, cognitive and school performance scores were found to be statistically significant in the ones who use glasses ($p<0.05$). The physical appearance score was lower in the ones not using glasses, and this was also found to be statistically significant ($p<0.05$).

Conclusion: It is concluded that, wearing glasses is related to socio-demographic variations and lack of self-esteem. That's why the ones who are wearing glasses using childhood/adolescence, should be evaluated carefully in psychological means, and these children/adolescents should get good support through these means. Family and school factors also should be considered while evaluating self-concept in adolescents who use glasses.

Keywords: Adolescent, wearing glasses, self-esteem, self-concept.

GİRİŞ

Benlik kavramı, literatürde farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Psikoloji literatüründe "benlik tasarımı", "öz kavramı" ve "kendilik anlayışı" olarak da isimlendirilmektedir (1). Benlik kavramı, kişinin çeşitli kişilik özelliklerinin kendinde bulunuş derecesi hakkındaki değerlendirmelerinin bütünü ya da kendini algılaması, olarak ifade edilir (2). Bireyin kendi ben'inin, başka bir deyişle kendi kimliğinin farkında olmasıdır (3). Benlik kavramı kendimizde ne gördüğümüz, bizim kendimizi nasıl gördüğümüz ve başkalarının bizi nasıl gördüğüyle belirlenir (4).

Benlik kavramının, beğenilip benimsenmesi benlik saygısını (self esteem) oluşturur. Benlik saygısı, kişinin kendisini değerlendirmesi sonucu ulaştığı, benlik kavramını onaylamasından doğan beğeni durumudur. Kişinin kendini beğenmesi ve kendi benliğine saygı duyması için üstün niteliklere sahip olması gerekmez. Çünkü benlik saygısı, kendini olduğundan aşağı ya da üstün görmeden kendinden memnun olma durumudur. Kendini değerli, olumlu, beğenilmeye ve sevilmeye değer bulmaktır. Benlik saygısı, kendini olduğu gibi kabullenmeyi, özüne güvenmeyi sağlayan olumlu bir ruh halidir (5, 6).

Benlik saygısı kişiliğin önemli bir boyutu ve olumlu bir kişilik özelliği olarak kabul edilirken; bireyin toplum içinde davranışlarını etkileyen olgu karşısında vereceği tepkileri belirleyen kendisini yetenekli, önemli, başarılı, değerli, olumlu, beğenilmeye ve sevilmeye değer olarak algılama şeklinde gördüğü gibi kabullenmeyi özüne güvenmeyi sağlayan olumlu bir ruh halidir. Yüksek benlik saygısına sahip bir birey kendi-

sine saygı duyar ve kendini toplumda değerli bir kişi olarak görür. Düşük benlik saygısına sahip bireyler kendi benliklerini reddeden uyumsuz bireyler olarak tanımlanmaktadır (7).

Gelişim psikologlarına göre ilköğretim iki kademesindeki ve orta öğretimdeki öğrenciler ergenlik döneminde kabul edilir. Ergenlik psikolojisinde; ergenlik çağı için kesin bir yaş dilimi verilmemekle beraber, kızlar için 13-18, erkekler için 12-21 yaş sınırı içinde tanımlanmaktadır (8).

Ergenlik çağında kişinin yetişkin olma yolunda kimlik kazanması beklenir ki; bu durum ergeni zaman zaman bir kimlik karmaşasına sürükler. Ergenliğin başlangıcında görülen cinsel uyanış ve kişide gittikçe artan bağımsızlık gereksinimi toplumun engellemesiyle bir çeşit bunalıma sebep olur. Toplumun bireyden beklentileri de ayrı bir kaygı kaynağıdır (9).

Bu çalışmanın amacı; gözlük takan ve takmayan ergenlerin sosyodemografik özelliklerini belirlemek, özgüven açısından gruplar arasında farklılık olup olmadığını araştırmaktır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırma; 25 Ekim 2010 – 25 Nisan 2011 tarihleri arasında 6 aylık çalışma programı içinde Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı'nda yapılmıştır. Kesitsel tanımlayıcı bir anket çalışmasıdır. Araştırmaya Isparta il merkezinde bulunan 41 ilköğretim okulunda 7. sınıfta okuyan 2795 öğrenciden 2676'sı katılmış olup; 1307'si kız,

1369'u erkek öğrenciden oluşmaktadır. Öğrenciler okullara gidilerek rehberlik dersi saatinde ulaşılmıştır. Çalışmanın yapıldığı gün devamsızlık yapan öğrenciler çalışmanın dışlanma kriterini oluşturmuştur.

Çalışmanın başlangıç aşamasında Isparta İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Isparta Valiliği'nden gerekli izinler alınmıştır. Merkezde bulunan 41 ilköğretim okulunun her birine gidilerek okul müdürleriyle görüşülmüş, alınan izinler gösterilerek araştırmanın amacı ve uygulanacak anketler hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmada anketler okulların rehberlik saatinde rehberlik öğretmeni ve görevli anketörlerle birlikte uygulanmıştır. Anketörlere Isparta il merkezinde bulunan araştırma şirketinden ulaşılmıştır. Bu konu ile ilgili 3 kişi görevlendirilmiş olup çalışmayla ilgili bilgi verilip, anketlerin uygulanmasıyla ilgili eğitim verilmiştir. Araştırmada öğrencilerin kendileri ve aileleri ile ilgili verileri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu hazırlanarak bağımsız değişkenlere yönelik bilgiler toplanmıştır.

Benlik saygısı düzeyini ölçmek amacıyla da Piers Harris'in geliştirmiş olduğu, Öner tarafından Türkçeye uyarlanan, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmış olan "Pierss-Harris Çocuklarda Öz-Kavram Ölçeği" kullanılmıştır (1).

Piers-Harris'in Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği (PHÇÖKÖ)

1964 yılında Piers ve Harris tarafından geliştirilen "Kendim Hakkında Düşüncelerim" olarak da anılan 80 maddelik Piers-Harris'in Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği 9-20 yaş grubundaki öğrenciler için geliştirilmiştir. Sorulara "evet" veya "hayır" şeklinde cevap verilmektedir. Ölçek puanı 0-80 arasında değişebilmektedir. Yüksek puan olumlu, düşük puan ise olumsuz öz-kavramının varlığına işaret etmektedir. Ölçek 6 adet alt ölçekten oluşmaktadır. Bunlar sırası ile 1. mutluluk-doyum, 2. kaygı, 3. popülerite, soysal beğeni ya da gözde olma, 4. davranış ve rahatlık, 5. fiziksel görünüm ve 6. zihinsel ve okul durumu'dur. Ölçeğin güvenilirlik ve geçerliliği ilkokuldan üniversite öğrencilerine kadar geniş bir yaş diliminde yapılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu, araştırmaya katılan öğrencilerin sosyodemografik bilgilerini (yaş, cinsiyet gibi), anne-baba ile ilgili bilgilerini (annenin-babanın eğitim düzeyi, annenin-babanın yaşı gibi) ve okul durumları ile ilgili bilgilerini öğrenmek amacı ile hazırlanmış bir formdur.

İstatistiksel Analiz

Araştırma sonucunda elde edilen veriler bilgisayar ortamında Statistical Package for Social Sciences (SPSS) 15.0 istatistik programına aktarılmıştır. Yüzde dağılımlar çıkarılmış; her değişkenin birbiri ile ilişkisinin değerlendirilmesinde bağımsız iki değişkeni karşılaştırma testi (t-testi) ve anova testi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık için $p < 0,05$ kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya katılan, 7. Sınıfta okuyan 2676 öğrencinin %84,5'i (s:2262) gözlük kullanmamakta olup, % 15,5'i (s:414) gözlük kullanmaktadır (Tablo.1). Adölesanlar arasında, okuldaki derslerini iyi olarak algılayanların %16,6'sı, derslerini orta olarak algılayanların %12,7'si, derslerini zayıf olarak algılayanların %16,4'ü gözlük kullanmaktadır.

Tablo 1. Adölesanların Gözlük Kullanma Durumları

Gözlük kullanıyor musunuz?		
	Sayı	Yüzde
Evet	414	15,5
Hayır	2262	84,5
Toplam	2676	100,0

Ergenlerin gözlük kullanım durumları ile anne-babaları sosyodemografik özellikleri istatistiksel anlamlılık açısından değerlendirilmiştir. Gözlük takanların anne-babalarının eğitim düzeyi, gözlük takmayanlara göre daha yüksek bulunmuştur ($p < 0,05$). Ergenlerin anne ve babalarının yaşları arttıkça gözlük kullanma oranları da artmaktadır ($p < 0,05$). Ergenlerin babalarının mesleği memur olanların; esnaf, özel sektör ve işsiz olanlara göre gözlük takma oranı daha yüksek tespit edilmiştir. Annelerinin mesleği memur olan ergenlerin, ev hanımı ve özel sektörde çalışanlara göre gözlük takma oranı daha yüksek tespit edilmiştir ($p < 0,05$) (Tablo.2). Ergenlerin anne-babalarının ekonomik durumu iyi olanlarda, düşük olanlara göre gözlük takma oranı istatistiksel anlamlı olarak daha yüksek tespit edilmiştir ($p < 0,05$).

Ergenlerin aile yapıları ile gözlük kullanımı arasındaki ilişki de istatistiksel açıdan değerlendirilmiştir. Çekirdek aileye sahip olanların %15,9'u gözlük kullanırken, geniş aileye sahip olanların %8,7'si gözlük kullanmaktadır. Parçalanmış aileye sahip olan ergenlerin ise %15,3'ü gözlük kullanmaktadır. Ancak bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p > 0,05$).

Gözlük kullanan erginlerde; öz-kavram, kaygı, davranış ve rahatlık, zihinsel ve okul durumu puanı gözlük kullanmayanlara göre daha yüksek tespit edilmiştir. Bu yükseklik istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Kaygı alt boyutunda yüksek puanlar düşük kaygı durumunu göstermektedir. Davranış ve rahatlık, zihin-

sel ve okul durumu puanları gözlük kullananlarda gözlük kullanmayanlara göre yüksek olup, istatistiksel olarak anlamlı tespit edilmiştir ($p<0,05$). Fiziksel görünüm puanı ise gözlük kullanmayanlarda daha yüksek olup, istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,05$) (Tablo 3).

Tablo 2. Adölesanların anne-babalarının eğitim düzeyi ve mesleği

	Gözlük takan (s, %)		Gözlük takmayan (s, %)		P
Annesi üniversite mezunu	53	29,3	128	70,7	0,000*
Babası üniversite mezunu	101	24,7	308	75,3	0,000*
Annesi memur	77	25,8	222	74,2	0,000*
Babası memur	155	22	550	78	0,000*

* $p<0,05$

Tablo 3. Öğrencilerin gözlük kullanma durumuna göre öz-kavram ve alt boyut puanlarının anlamlılığı

	Gözlük kullanan	Gözlük kullanmayan	t-testi	p değeri
Özkavram puanı	58,89	58,46	0,702	0,483
Mutluluk, doyum puanı	9,57	9,60	-0,174	0,862
Kaygı puanı	7,67	7,57	0,625	0,532
Popülarite, sosyal beğeni, gözdelik puanı	8,71	8,81	-0,806	0,421
Davranış ve uyma konformite puanı	12,30	11,92	2,599	0,010*
Fiziksel görünüm puanı	6,78	7,08	-2,451	0,015*
Zihinsel ve okul durumu puanı	5,22	5,02	2,426	0,016*

* $p<0,05$

TARTIŞMA

Ülkemizde ilköğretim 7. sınıf öğrencileri için ortalama yaş 13 civarındadır. Bu yaş grubu ergenlik dönemi ile örtüşmektedir. Ergenlik dönemi için kesin bir yaş grubundan bahsetmek mümkün değildir. Ancak ülkemizde kızlarda 10-12, erkeklerde 12-14 yaşlarında başladığı kabul edilebilir. Ergenlik bir bunalım çağı olarak adlandırılır ve ergen ne tam bir çocuk ne de tam bir yetişkindir. Fiziksel değişikliklerin yanı sıra psikolojik değişikliklerin de olduğu, çevresine özellikle de ailesine karşı eylemler, duygusal taşkınlıklar ve tedirginlik halleri görülebilir.

Araştırmada değerlendirilen öğrencilerin %84,5'i gözlük kullanmamakta olup, %15,5'i gözlük kullanmaktadır. Davranış ve rahatlık, zihinsel ve okul durumu puanları gözlük kullananlarda, gözlük kullanmayanlara göre yüksek olup, fiziksel görünüm puanı ise gözlük kullanmayanlarda daha yüksek olarak bulunmuştur. Ergenlik döneminde gençlerin önemli uğraş alanlarından birisinin bedenleri olduğu ve çoğunun da bedenlerine yönelik hoşnutsuzluklar ifade ettikleri ortaya konulmuştur (10). Çocuk ve ergenlik döneminde göz-

rünüm ve çekici olmak yüksek özgüven duygusuna sahip olmak için önemli bir etkidir. Daha önce yapılan araştırmalarda da çocuklarda ve ergenlerde tekerlekli sandalye kullanma, kol veya bacağı kaybetmiş olma, şişmanlık ve yüzde şekil bozuklukları gibi görünümü etkileyen fiziksel engellerin özgüven gelişiminde önemli olduğu saptanmıştır (11). Özellikle çocuk ve ergenlik döneminde dış görünümde önemli bir etken sayılabilecek gözlük takma ve özgüven ilişkisi ile ilgili yeterli sayıda çalışma olmadığı görülmektedir. Terry ve arkadaşları ilk gözlük takmanın çocukluk döneminde veya erişkin döneminde olmasının ilk gözlük takmanın ergenlik döneminde olmasına göre özgüveni daha olumsuz etkileyebileceğini, gözlük takan çocuklarda ergenlere göre sosyal alanda daha çok sorun yaşanabileceğini bildirmişlerdir (12). Terry ve arkadaşlarının yapmış olduğu diğer bir araştırmada, görme bozukluğu olan 10-13 yaşlarında gözlük takan ve lens kullanan ergenlerin özgüven düzeylerini karşılaştırdıklarında ise istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulamamışlardır (13). Toros ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmada öz-kavram düzeyleri açısından gözlük takan ve takmayanlarda gruplar arası farklılık ol-

mamasına karşın, gözlük takanlarda kaygı düzeyinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir (14).

Anne, babaların çocuğuna karşı olumlu tutumu ve aralarındaki sağlıklı ilişkiler çocuğun gelişiminde önemli rol oynar. Annenin ve babanın eğitim düzeyi yükseldikçe, çocuğuna karşı tutum ve davranışlarının da olumlu yönde değiştiği düşünülebilir. Anne, babanın eğitim düzeyi yükseldikçe çocuğuna karşı demokratik tutum içerisinde yaklaşması, sahip oldukları çocukların benlik ve umut düzeylerini yükseltmesi beklenebilir. Toros ve ark. yapmış olduğu çalışmada, gözlük takan ergenlerin anne ve babalarının eğitim düzeylerinin daha yüksek olduğu, çalışan anne oranının gözlük takan ergenlerde daha fazla olduğu tespit edilmiştir (14). Yapılmış olan bu çalışmada da gözlük takanlarda annelerinin ve babalarının eğitim düzeyi gözlük takmayanlara göre daha yüksek bulunmuştur ($p<0,05$).

Annelerinin mesleği memur olan ergenlerin ev hanımı ve özel sektörde çalışanlara göre gözlük takma oranı daha yüksek tespit edilmiş ($p<0,05$). Bir devlet kurumunda çalışan, düzenli ekonomik geliri olan kadınların kendilerine duydukları özsayığı düzeylerinin yüksek, çevrelerine verdiği güvenin daha olumlu ve bu kadınların daha umutlu olduğu düşünülürse; bu tip bir anneyle sahip olan çocuğun da annesinin yaşadığı bu olumluluklardan etkilenmesi olağandır. Annesinin işsiz olması, herhangi bir ekonomik gücünün olmaması, kadının kendisine duyduğu benlik duygusunu ve umudunu olumsuz etkileyecektir. Bu olumsuzluklara sahip annelerin çocuklarının umut düzeylerini etkileyebileceği söylenebilir. Ergenlerin babalarının mesleği memur olanların; esnaf, özel sektör ve işsiz olanlara göre gözlük takma oranı daha yüksek tespit edilmiştir. Bu da eğitim düzeyi yüksek çalışan ebeveynlerin, sosyal imkanlar ve ekonomik şartlar açısından, çocuklarının sağlıklarıyla ilgili duyarlılıkları açısından diğer ebeveynlerden farklı olduklarını düşündürmektedir.

Ergenler aile yapılarına göre incelendiğinde; çekirdek aileye sahip olanların %15,9'u gözlük kullanırken, geniş aileye sahip olanların %8,7'si gözlük kullanmakta; parçalanmış aileye sahip olan adolesanların ise %15,3'ü gözlük kullanmaktadır. Çekirdek ve parçalanmış aile arasında çok fark olmamasına rağmen, geniş aileye sahip ergenlerin gözlük takma oranı daha düşük olarak tespit edilmektedir. Ergenlerin ekonomik durumu iyi olanların düşük olanlara göre gözlük takma oranı daha yüksek tespit edilmiştir. Çok çocuklu, aile bireylerinin kalabalık olduğu, ekonomik düzeyin düşük olduğu ortamda çocukların bireysel ihtiyaçları

ya da sağlık sorunları ihmal edilebilmektedir. Geniş ailede yaşayan ergenlerin gözlük takma oranının düşük olması, göz kusurunun ihmal edilmesinden kaynaklanabilir.

Ergenlerin okuldaki derslerini iyi olarak algılayanların %16,6'sı, derslerini zayıf olarak algılayanların %16,4'ü, derslerini orta olarak algılayanların %12,7'si gözlük kullanmaktadır. Bu durumda ders çalışmak ve başarılı olmak ile gözlük takma arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Derslerini iyi olarak algılayanların orta olarak algılayanlardan daha yüksek oranda gözlük takması kitap okumak ve ders çalışmak gibi derslerin iyi olmasına katkı sağlayacak aktiviteleerin gözü yorduğu düşünülebilir. Ancak derslerini zayıf olarak algılayanların gözlük takma oranının yüksek olması bu durumla açıklanamaz.

SONUÇ

Sonuç olarak; çalışma değerlendirildiğinde; gözlük takmanın sosyodemografik değerkenlerle, özgüven eksikliğiyle ilişkili olabileceği ve bu nedenle gözlük takan çocuk ve ergenlerin ruhsal açıdan daha iyi değerlendirilmeleri ve gereken desteğin verilmesinin uygun olacağı düşünölmektedir. Gözlük takan ergenlerin cinsiyet ve yaşa bağlı olarak öz kavramlarının nasıl ve ne şekilde etkilendiği de yeni araştırmalarla literatüre ışık tutacaktır.

KAYNAKLAR

1. Öner N. Piers-Harris'in Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği El Kitabı, Türk Psikologlar Derneği: 2005; Ankara.
2. Bacanlı F. Mesleki Grup Rehberliğinin Benlik ve Meslek Kavramlarının Bağdaşımına Etkisi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi 2003; 35: 336-59.
3. Pişkin M. Özsayığı Geliştirme Eğitimi, (edt: Kuzgun Y.) İlköğretimde Rehberlik, Nobel Yayınları: Ankara, 2000;95-123
4. Bhugra D. Self-Concept: Psychosis And Attraction of New Religious Movements, Mental Health, Religion & Culture, 5, 3, London, 2002; 239-52, Taylor and Francis Group.
5. Yörükoğlu A. Gençlik çağı. İstanbul: Özgür Yayınları, 2000; 20-135.
6. Kuzgun Y. Meslek danışmanlığı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım 2000; 75-125.
7. Suner FE. Farklı Liselerdeki Ergenlik Benlik Saygısı Akademik Başarı ve Sürekli Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakóltesi; 2000.
8. Onur B. Gelişim psikolojisi. Ankara: İmge Yayıncılık, 2008; 75-300.

9. Kulaksızoğlu A. Ergenlik psikoloğisi. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001;25-250.
10. Çuhadaroğlu F. Adolesanlarda özdeğer duygusu ve çeşitli psikopatolojik durumlarla ilişkisi. Düşünen Adam 1990;3(3):71-75.
11. Leonard BJ, Brust JD, Abrahams G, Sielaff B. Self-consept of children and adolescent with cleft Lip and/or palate. Cleft Palate J 1991; 28: 347-53.
12. Terry RL, Berg AJ, Phillips PE. The effect of eyeglasses on self-esteem. Am Ophtalm Assoc 1983; 54: 947-49.
13. Terry RL, Soni PS, Horner DG. Spectacles, contact lenses, and children's self-concepts: a longitudinal study. Optom Vis Sci 1997; 74: 1044-8.
14. Toros F, Ünal S, Arslanköylü AE, Çamdeviren H. Obesity and psychiatric problems in children and adolescents. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi 2003;4: 310-7.

İLETİŐİM:

Doç. Dr. Kurtuluş ÖNGEL
Katip Çelebi Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Aile Hekimliği Anabilim Dalı, İZMİR
e-posta: kurtulusongel@gmail.com